

Ципердюк О. Д.,

доцент кафедри української мови

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПОВТОР ЯК СТИЛЬОВА ДОМІНАНТА ПРОПОВІДЕЙ ЄПИСКОПА ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА

Анотація. У статті досліджено функціонування повтору в проповідях єпископа Григорія Хомишина (1867–1945) – видатної постаті Української Греко-Католицької Церкви, патріота України та мученика за єдність церкви – на матеріалі його богословсько-пасторальної праці «Парафіяльна місія» (1934).

Стверджується, що тексти місійних проповідей Г. Хомишина демонструють ораторську майстерність єпископа, використання різноманітних мовних засобів задля впливу на розум та почуття вірних. У мовостилі владики широко представлено повтори, що зовсім не збіднюють мовлення проповідника, а мають виразне стилістичне навантаження. Повтор належить до стильових домінант аналізованих проповідницьких текстів і з часта слугує основою для інших стилістичних фігур – анафори, епіфори, періоду тощо. Уживання повторів засвідчує взаємозв'язки проповіді з розмовним, художнім і публіцистичним стилями мовлення.

Детально розглянуто лексико-семантичні, граматичні та функційно-стилістичні особливості повтору. З'ясовано, що в аналізованих текстах повторюються як релігійні номінації, так і загальноживані слова й лексеми інших тематичних груп. Високочастотним є повтор кореневої морфеми та використання спільнокореневих слів. Із лексико-граматичного погляду це майже увесь спектр частин мови (іменники, прикметники, дієслова, прислівники, сполучники, прийменники й частки), прийменниково-іменникові сполучення слів. На синтаксичному рівні спостережено повтор простих і складних словосполучень, головних і підрядних частин складних речень, звертань, парцельованих конструкцій та формування періодів різної структури. Підкреслено, що період є найбільш виразною риторичною фігурою, що опоетизовує мовлення єпископа, зумовлює урочистий, піднесений, високий стиль проповіді як різновиду релігійного красномовства. Описано стилістичне навантаження та основні функції повтору в текстах проповідей – інформаційну, мнемонічну, дидактичну, когезійно-когерентну, образотвірну, експресивно-емоційну, уточнювальну.

Ключові слова: проповідь, релігійний стиль, ідіос-тиль, повтор, стилістичний синтаксис, риторична фігура, стильова домінанта.

Постановка проблеми. Українські мовознавці сьогодні досліджують як загалом релігійний стиль української мови, що активно розвивається, так і окремі його підстили, зокрема проповідь, вивчаючи мовостиль різних церковних діячів.

Аналіз останніх досліджень. Лінгвістичні студії останніх років усе частіше демонструють звернення до повтору як поліфункційної стилістичної фігури, що використовується в текстах різних стилів. Дослідники повтору в українському художньому мовленні, як-от В. Фінів, підкреслюють важливість «виявлення в художньому тексті тих мовних засобів, що

є семантично й функційно значущими, сприяють розкриттю його комунікативно-прагматичних особливостей, виступають виразниками ідіостилу письменника, експлікаторами авторської модальності, експресивізуючи текст та окреслюючи в ньому семантико-прагматичну прогресію», та особливе місце відводять лексичному повтору, «який у художньому тексті як дискурсі часто і є тим важливим чинником, що дає змогу опри-явлювати глибинні пласти буття тексту» [1, с. 13]. Різноманітні анафоричні та епіфоричні повтори, що є традиційним засобом стилістичного синтаксису та стосуються різних мовних рівнів, широко представлені в українських медіатекстах початку ХХІ ст. [2, с. 127–140]. «Повтор того самого слова чи одиниці синтагматичного типу, – на думку лінгвістів, – <...> доволі часто використовувався в рекламі» 1-ої половини ХХ ст. [3, с. 236].

У різножанрових українськомовних релігійних текстах (біблійних, молитовних, проповідницьких тощо) також доволі широко представлена аналізована стилістична фігура. Так, одна з перших дослідниць релігійного стилю Н. Бабич серед мовних рис, які вирізняють жанри молитви, проповіді й обрядової промови, називає «єдинопочатки та єдинокінцівки, рефрени, повтори, тавтології як стилістичні фігури синтаксичної організації тексту» [4, с. 86], наводячи переважно приклади з Біблії та молитов. Характеризуючи мовну організацію проповідей українських священників, лінгвісти зазвичай не розглядають повторів (див., напр.: [5]) або приділяють їм лише незначну увагу в контексті інших мовних засобів, указуючи щонайбільше на їхнє вживання в ролі анафори чи епіфори. Проте, за нашими спостереженнями, повтор належить до стильових домінант в ідіостилі багатьох українських християнських проповідників, зокрема минулого століття, і потребує детального вивчення.

Мета статті – дослідити специфіку функціонування повтору в проповідях єпископа Григорія Хомишина, зібраних у богословсько-пасторальній праці «Парафіяльна місія» (1934) [6]. Основні завдання вбачаємо в розгляді лексико-семантичних, граматичних і функційно-стилістичних особливостей повтору в аналізованих проповідницьких текстах.

Хоча ми активно вивчаємо мовостиль владики (див. деякі наші статті: [7; 8]), повтор ще не був об'єктом нашого мовознавчого аналізу, що зумовлює новизну пропонованої наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу. Єпископ Григорій Лукич Хомишин (1867–1945) є видатною постаттю Української Греко-Католицької Церкви. Випускник Львівської богословської академії та Віденської вищої духовної академії, доктор богослов'я, ректор Львівської духовної семінарії, 1904 р. владики Г. Хомишин стає очільником (одразу після Андрея Шептицького) Станіславівської (тепер Івано-Франківської) єпархії, якою гідно керує сорок років. Проте 1945 р. його репресують

більшовики. 2001 р. Папа Іван-Павло II проголосив єпископа Г. Хомишина, який був «Патріотом України та Мучеником за єдність святої Церкви» (О. Єрешій) [9, с. 3], блаженним.

У ґрунтовній праці «Парафіяльна місія» йдеться про найважливіші справи, які кожен священник повинен проповідувати та втілювати в життя своє і своїх парафіян «для поширення Божого царства на землі» [6, с. 9]. Звідси й закономірне прагнення владики писати просто, дотримуючись мови, якою говорять звичайні люди, подавати місійні науки «у доступній формі і популярно» [6, с. 10, 42].

Мовостиль місійних проповідей демонструє ораторську майстерність Г. Хомишина, який послуговується різноманітними мовними засобами, щоби вплинути на розум та почуття вірних. Єпископ уміло використовує й повтори, які аж ніяк не роблять мовлення проповідника бідним, а виконують виразні стилістичні функції та є однією зі стильових домінант його мовостилу (про інші мовні особливості проповідей владики див.: [7]).

На наш погляд, широке використання повторів пов'язане, з одного боку, з усною формою функціонування проповіді та відповідно розмовним мовленням, а з іншого – із впливом публіцистичного й художнього стилів, що засвідчують також численні стилістично-риторичні фігури, базовані на повторі мовних одиниць: анафора, епіфора, період тощо.

Насамперед упадає у вічі використання лексичних повторів, які характеризуються семантичною різноманітністю. Закономірним є повторення в аналізованих проповідях релігійних лексем, що називають основні християнські поняття, на яких священник акцентує увагу у зв'язку з їхнім тематично-змістовим наповненням: *Сповідь мусить бути покірною, бо вклякаємо до сповіді як грішники* [6, с. 174]. Зчаста фіксуємо повтор не однієї, а кількох таких одиниць в одному фрагменті, напр.: *Не кажи, що ти про цей гріх не казав, бо священник тебе не питав. Священник не зобов'язаний усе витувати, витягати з тебе, він тобі тільки допомагає. Священник не знає усіх твоїх гріхів<...>; Молімся із Божим Серцем, щоб наша молитва була мила Богові й вислухана, щоб наша молитва допомогла нам у здійсненні жертви, і то жертви чистої та святої, жертви з віри й любові, жертви з терпіння<...>* [6, с. 172, 418]. Повтор релігійних номінацій *молитва, жертва* в останньому реченні формує період – риторичну фігуру, яку доволі часто використовує Г. Хомишин.

Одним із найуживаніших є повтор теонімів і назв інших святих осіб: *Через прославлення Марії є краще прославлення Ісуса, через наслідування Марії легше наслідувати Ісуса, через руки Марії Ісус уділяє всі ласки і дари* [6, с. 17].

Серед повторів лексем інших тематичних груп найчастіше спостерігаємо найменування осіб за спорідненням і своєю роллю звертання, напр.: *Родичі, вважайте на ваших синів і доньок... Родичі, виховуйте не тільки словами, науками і карою, але найперше своїм чесним життям<...>* [6, с. 145]. Такий повтор підсилює звертання та концентрує увагу слухачів.

Зчаста можуть співіснувати різні повтори – як лексем релігійного змісту, так і загальноживаних слів різної частиномовної належності, як-от: *Відтак, вигнано їх із раю, призначено їм важку працю, болі і терпіння, а вкінці – важку і болючу смерть. Викинуті з раю, призначені на важке і гірке життя; Без набоженства до Пречистої Диви Марії неможливо досягнути спасіння, бо хто відкидає Марію, той відкидає Ісуса, без*

Ісуса немає спасіння [6, с. 79, 419]. Семантичне наповнення повторів настільки різноманітне, що потребує окремого, більш ґрунтовного аналізу, чого не дозволяє обсяг цієї статті.

Г. Хомишин уміло використовує кореневий повтор, що в тексті виявляється у вживанні кількох споріднених слів. Здебільшого повторюється корінь, який несе основну змістову ідею проповіді. Семантико-словотвірні відношення між спільнокореневими словами різнотипні: вони перебувають у безпосередніх мотиваційних зв'язках і є словотвірною парою (<...>*те щастя і життя в Бозі <...> буде тривати вічно, вічно, як вічний Бог* [6, с. 69]), мотивуються тією самою твірною основою (*яснітимуть ясністю сонця* [6, с. 126]), одне з них – твірне, а інші – похідні кодеривати (*Після вчинення гріхів людина, котра грішить, а по грісі не кається, але дальше грішить і відкладає покуту, нераз роками перебуває у грішному налозі ...* [6, с. 135]).

Спільнокореневих слів зазвичай два-три, але частота їх уживання в одному фрагменті велика. Напр., у підрозділі «Найперше треба зрозуміти, що Ісус Христос є нашим суддею» [6, с. 49] лексему *суд* використано 6 разів, *судити* в різних формах – 8, а в назві підрозділу є ще й спільнокореневе слово *суддя*.

Розглянувши повтори в лексико-граматичному ракурсі, ми виявили, що повторюються слова майже всіх частин мови: іменники (*Але, крім воюючої Церкви на землі, ще є друга, а саме – чистилище<...> Ця Церква називається страждуючою<...>* [6, с. 437]); прикметники (*А Марія – найсвятіша між святими* [6, с. 426]), зокрема й займенникові (*О, Духу Святий, Ти – правдивий Утішитель, Ти – Дух правди, Ти – Скарб всього добра, Ти – життя Податель* [6, с. 395]); дієслова (*Вона [Матір Божа] нас не тільки більше любить, аніж може любити мати рідну дитину, але любить також наймудріше* [6, с. 426]); прислівники (*Зараз, зараз, отче, я хочу все з кінця сказати!* [6, с. 174]); сполучники (<...>*треба молитися за упалих грішників, безбожників, відпалих від віри, затверділих серцем, осліплених душею, щоб Ісус Христос виявив їм своє милосердя, щоб відкрив їм очі, щоб скрушив їх серця і дав ласку опам'ятання і навернення* [6, с. 58]); частки (*Бо Марія – це обрана Донька Отця Небесного, це Матір Сина Божого, це Обручниця Святого Духа* [6, с. 420]). Зафіксовано й повтори прийменниково-іменникових конструкцій (*У Марії – тій порятунком, у Марії – твоє спасіння* [6, с. 430]); прийменника та займенникового прикметника (*В усіх нещастях, у всіх напастях і спокусах, у всіх злиднях життя нашого, в усіх грізних небезпеках кличмо Марію, постішаймо до Марії і в Ней шукаймо порятунку* [6, с. 427]).

Доволі часто повторюються підрядні словосполучення, зазвичай іменникові із залежним займенниковим прикметником (*Тоді Ісус не забув про нас і не тільки Себе за нас посвятив і себе віддав, але ще й матір Своєю віддав нам за Матір нашу... Марія – це Матір наша!* [6, с. 425]) або залежним іменником та прийменником (*Такою виглядає кара за гріх, здійснена упалими ангелами на небі. А тепер застанемся над карою за перший гріх, учинений на землі* [6, с. 78]). Трапляються й повтори складних словосполучень, напр.: *Вони <...> стараються поширювати Боже царство. Хто хоче брати участь у спільній війні та поширювати царство Боже у людських душах* [6, с. 434].

Емоційно-експресивною насагою вирізняються контактні повтори-звертання в окличних реченнях: *Мамо, мамо, яка ти нерозумна!; Маріє, Маріє, рятуй нас!* [6, с. 145, 427].

Проповідник зрідка удається навіть до повтору парцельованих підрядних частин складного речення, як-от: *Бо Марія – це Матір наймилосердніша, Матір найсолодша, Матір найлюбіша, бо Марія – це матір Божа Матір наша* [6, с. 427]. Такі повтори, як і використане в проповідях повторювання цілих речень, мають медитаційно-молитовний характер, створюють відповідний психоемоційний стан вірних.

У багатьох фрагментах проповідницьких текстів Г. Хомишина повторюються частини безсполучникового складного речення або підрядні чи головні частини складних речень разом зі сполучними засобами тощо. Зазвичай таким повторам властивий синкретизм, оскільки вони стають підґрунтям одразу для кількох стилістичних фігур: анафори й періоду (*В однім Бозі – безмежна повнота життя, в однім Бозі – безконечна щасливість, в однім Бозі – вічність життя і щасливість* <...> [6, с. 69]), епіфори й періоду (*Слухав Пречисту Діву Марію та св. Йосифа, бо така була воля Отця Небесного. Слухав грішників, навіть катів, бо така була воля Отця Небесного* [6, с. 328]), анепіфори й періоду (*Ніхто так не наслідував Ісуса, як Марія, ніхто так не розумів Ісуса, як Марія, ніхто так не любив Ісуса, як Марія* [6, с. 420]).

Повтори в місійних проповідях Г. Хомишина вжито свідомо, із виразним функційно-стилістичним навантаженням. Послугуючись ними, проповідник, на нашу думку, насамперед прагне донести думку до кожного. Навіть коли слухач відволікся на деякий час, повтор важливого смислового компонента проповіді допомагає «бути в темі», концентруватися на основному. Напр.: *Смерть є поверненням до Бога, це зустріч з Богом, хоче людина цього чи ні* [6, с. 12]. Повтор теоніма в різних морфологічних формах тут вдало підкреслює важливу тезу християнського вчення (інформаційна функція). Пор. також: *Свята Година – це розважання про муки Ісуса Христа, а також практичне проведення попередньої науки про молитву. Тему для розважання про муки Ісуса Христа можна взяти довільну, дотримуючись тільки тих рамок, які подані при Св. Годині* [6, с. 15]. Релігійні терміни *Свята Година, розважання* не замінені синонімами, як нам видається, для того щоби віряни краще їх запам'ятали (мнемонічна функція повтору) та зрозуміли їхній зміст (дидактична функція).

У фрагменті *Бог покарав упалих ангелів належною карою. Ось по тій карі упалих ангелів можемо здогадуватися, яка злоба, лукавство, зухвальство і мерзотність міститься у грісі* [6, с. 78] комплексний повтор (лексем *кара* та словосполучення *упалих ангелів*) у другому реченні виконує когезійно-когерентну функцію, пов'язуючи його з першим.

Подібним є функційне навантаження повтору лексеми *дякувати*, який є основою двох періодів у підрозділі «Складання подяки». Перший період формують три великі абзаци з повтором сполучення слів *треба дякувати за*: *Отже, найперше треба дякувати за всі терпіння, випробування і допущення* <...> *Відтак треба дякувати Ісусу Христу за всі інші ласки й дари* <...> *Нарешті треба дякувати Христу Богу за всі дари і ласки* <...> [6, с. 220–221]. У другому періоді повтор сурядного словосполучення *славно й дякуймо* та лексеми *дякуймо* характеризується меншою дистантністю та вживанням як усередині, так і на початку речень та абзацив [6, с. 221]. Якщо проаналізуємо текстову тканину цього підрозділу загалом, то виявимо, що корінь *-дяк-* неодноразово повторюється в спільнокореневих словах і формах, виконуючи ключову роль

і формуючи наскрізний смисловий зв'язок тексту із заголовком, який містить слово із цим же коренем: *дякувати* (2 рази) [6, с. 217], *завдячую, завдяки, невдячним* [6, с. 218], *подяку* [6, с. 219], *подяки, дякувати* (5 р.), *дякуємо, невдячні, не дякуємо, вдячність* [6, с. 220], *дякувати* (4 р.), *нехай дякують, дякуймо* (9 р.), *подяку* (2 р.) [6, с. 221], *у подяці, подяку* (3 р.), *подяки* (2 р.) [6, с. 222].

Образотвірну функцію повторів, на нашу думку, демонструє уживання їх як основи різноманітних стилістичних фігур опоетизованого мовлення: періоду, анафори, епіфори, анепіфори, які надають проповідям художності, піднесеності, високого, урочистого стилю.

Редуплікація контактено розташованих лексем посилює експресію мовлення та впливає на почуття реципієнтів (експресивно-емоційна функція), напр.: *Не вліво, не вліво, а вправо йдім* <...>; *Шукаєш, шукаєш і не можеш знайти* [6, с. 127, 450]. В останньому прикладі дієслівний повтор до того ж посилює інтенсивність дії.

Деякі повтори виконують уточнювальну функцію: *Йдіть від мене, бо чи завжди від мене втікали, ви гріхами розірвали зі мною, ви не хотіли чути мого голосу, голосу милосердя* [6, с. 126].

Прикметно, що повтори в проповідях Г. Хомишина, як підтверджують численні приклади, зазвичай характеризуються поліфункційністю.

Висновки та перспективи дослідження. Повтори є стильовою домінантою мовостилію Г. Хомишина, який майстерно вживає їх для посилення впливу своїх проповідей на почуття і розум вірян. Використання різнотипних повторів засвідчує зв'язок проповіді з розмовним, художнім і публіцистичним стилями.

На лексико-семантичному рівні виявлено повтор як лексем релігійного змісту, так і слів інших тематичних груп, у тому числі й загальноживаних. Вони настільки різноманітні, що можуть стати предметом окремого вивчення. Доволі часто функціонує кореневий повтор, який виявляється в споріднених словах, що перебувають між собою в різнотипних мотиваційних зв'язках. Лексико-граматичний аналіз повторів засвідчив майже всю палітру частин мови та прийменниково-іменникові сполучення слів. Щодо синтаксичних особливостей повтору, то зауважено, що повторюються прості й складні словосполучення, частини складних речень, звертання, парцельовані конструкції. Слід підкреслити, що в проповідях зчаста використано повтор для побудови періоду – найбільш виразної риторичної фігури стилістичного синтаксису, яку вміло застосовує Г. Хомишин для надання своєму мовленню художньо-поетичного та урочисто-піднесеного звучання. Період зазвичай співдіє з іншими стилістичними фігурами: анафорою, епіфорою, анепіфорою. Повтор в аналізованих місійних проповідях має виразне стилістичне навантаження й виконує низку функцій (інформаційну, мнемонічну, дидактичну, когезійно-когерентну, образотвірну, експресивно-емоційну, уточнювальну), які здебільшого накладаються.

Дослідження повтору в проповідницьких текстах Г. Хомишина перспективне не лише в поглибленні аспектів нашого дослідження, але й у комунікативно-прагматичному вимірі. Важливим є також порівняльно-історичне вивчення специфіки вживання цієї стилістичної фігури в проповідях різних священників.

Література:

1. Фінів В. М. Прагматика лексичного повтору в сучасній українській малій прозі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Івано-Франківськ, 2019. 20 с.
2. Черемхівка Г. Є. Тропи і фігури у медіатекстах початку XXI ст. : дисертація ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Кривий Ріг, 2015. 212 с. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/dissertations/K08.051.05/dissertation_5637c8bacd553.pdf
3. Ткач Л., Закутня А., Мойсюк Т. Засоби стилістичного синтаксису в текстах української реклами. *Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження* : матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 110-річчю від дня народження професора Іларіона Слинька, м. Чернівці, 16–17 червня 2022 р. / за ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 233–240.
4. Бабич Н. Д. Мовні особливості жанрів проповіді, обрядової промови («слова») й молитви. *Бабич Н. Д. Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки* : збірник науково-дидактичних праць. Чернівці : Вид дім. «Букрек», 2009. С. 84–99.
5. Петришина О. І. Мова проповідей Йосифа Сліпого : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Івано-Франківськ, 2008. 18 с.
6. Хомишин Г. Парафіяльна місія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1999. 472 с.
7. Ципердюк О. Д. Стилєві доміанти проповідей Григорія Хомишина. *Таврійські філологічні наукові читання* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 28–29 січня 2022 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022. С. 54–59.
8. Ципердюк О. Д. Епітет як стилєва доміанта проповідей єпископа Григорія Хомишина. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наукових праць. Вип. 22(821): Романо-слов'янський дискурс. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 25–31.
9. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. 168 с.

Tsyperdiuk O. Repetition as a stylistic dominant of the sermons of Bishop Hryhorii Khomyshyn

Summary. The article examines the functioning of repetition in the sermons of Bishop Hryhorii Khomyshyn

(1867–1945) – a prominent figure of the Ukrainian Greek Catholic Church, a patriot of Ukraine, and a martyr for the unity of the church – based on the material of his theological and pastoral work "Parish Mission" (1934).

It is claimed that the texts of H. Khomyshyn's missionary sermons demonstrate the oratory skill of the bishop, the use of various language means to influence the minds and feelings of the faithful. In the speech style of H. Khomyshyn, repetitions are widely represented, which do not impoverish the preacher's speech at all but have a distinct stylistic load. Repetition belongs to the stylistic dominants of the analyzed preaching texts and often serves as the basis for other stylistic figures – anaphora, epiphora, period, etc. The use of repetitions attests to the interrelationships of the sermon with conversational, artistic, and publicistic styles of speech.

The lexical-semantic, grammatical, and functional-stylistic features of repetition are considered in detail. It was found that both religious denominations and commonly used words and lexemes of other thematic groups are repeated in the analyzed texts. The repetition of the root morpheme and the use of root words are highly frequent. From a lexical-grammatical point of view, this is almost the entire range of parts of speech (nouns, adjectives, verbs, adverbs, conjunctions, prepositions, and particles), prepositional-noun combinations of words. At the syntactic level, the repetition of simple and complex phrases, main and subordinate clauses of complex sentences, addresses, parceled constructions, and the formation of periods of various structures was observed. It is emphasized that the period is the most expressive rhetorical figure that poeticizes the bishop's speech, and determines the solemn, elevated, grand style of the sermon as a type of religious eloquence. The stylistic load and main functions of repetition in the texts of sermons are described, which are informative, mnemonic, didactic, cohesive-coherent, pictorial, expressive-emotional, and clarifying.

Key words: sermon, religious style, idiostyle, repetition, stylistic syntax, rhetorical figure, stylistic dominant.